

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена характеристиці методології дослідження адміністративно-правового регулювання економічної сфери (у компаративному вимірі).

Відзначається, що під методологією дослідження правових явищ маєтись на увазі сукупність тих засобів (наукових інструментів), які використовуються для пізнання обраного предмету. Методологічний інструментарій, що використовується при дослідженні права та інших правових явищ, базується на загальних методах пізнання, які використовуються в гуманітарних науках. Правнича наука послуговується тим методологічним інструментарієм, що й інші гуманітарні науки.

Вказується, що до структурних елементів методології сучасного правознавства належать принципи наукового пізнання, підходи та методи.

Наголошується, що методологічний підхід (або підхід як елемент методології сучасного правознавства) – це свого роду загальний спосіб або стратегія, за допомогою якого проводиться дослідження, вивчення або вирішення певної проблеми. Певний ракурс дослідження.

Основним підходом, що повинен бути використаний для пізнання адміністративно-правового регулювання економічних відносин (у компаративному вимірі) є порівняльний підхід. Компаративний підхід дослідження правових явищ – це методологічний підхід, який полягає у системному порівнянні правових систем, правових норм, інститутів, процедур та інших аспектів юридичних систем різних держав чи правових систем з метою виявлення спільних ознак, відмінностей, закономірностей та особливостей.

Резюмується, що в умовах методологічної невизначеності та методологічного плюралізму дослідження правових явищ загалом та адміністративно-правового регулювання економічних відносин, зокрема, особливого значення набуває правильний вибір методологічних засобів пізнання відповідного предмету. Ефективність дослідження адміністративно-правового регулювання економічної сфери (у компаративному вимірі) визначається застосуванням комплексу дослідницьких підходів – компаративного, системного, герменевтичного, аксіологічного та діяльнісного.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, аксіологічний підхід, герменевтичний підхід, методологічний підхід, методологія правознавства, регулювання економіки.

Постановка проблеми. Висвітлюючи проблематику адміністративно-правового регулювання економічної сфери варто вказати на два важливі аспекти, що визначають актуальність розробки цієї тематики.

По-перше, слід відзначити важливість гносеології правового регулювання економіки, що обумовлено як інструментальною роллю саме правових засобів у сучасному суспільстві, так і роллю економіки, зокрема, у контексті можливості отримання тих засобів, що дозволяють розширити коло соціально-економічних прав людини, створювати ефективний механізм їх забезпечення, сприяючи всебічному розвитку самого суспільства. Очевидним є зв'язок між ефективною економічною діяльністю та права-

ми і свободами людини. До того ж, цей зв'язок має взаємний характер: так, успішна економіка збільшує надходження коштів до державного бюджету, які можуть використовуватися для забезпечення ширшого кола прав людини; у свою чергу, без свободи діяльності, рівності у правах не можлива ефективна економічна діяльність. Підтвердженням цьому в історичній ретроспективі є просте порівняння економічних систем Сполучених Штатів Америки та радянської держави. У останньому контексті варто також згадати відповідь нобелівського лауреата Амартія Сена на запитання про чинники соціального та економічного розвитку. «Свободи. Розвиток є процесом збільшення свобод людини» [1, с. 5]. Окрім цього вказаний американський економіст

наголошував на тому, що у свободних державах не настає голод, так як причиною цього стану є не відсутність продуктів харчування, а доступ до ресурсів. При цьому важливим показником свободи є свобода преси, право на свободу вираження поглядів тощо [1, с. 5].

По-друге, слід відзначити важливість саме гносеології окресленої проблематики. Оскільки для наукового пізнання гносеологічні засоби відіграють важливу роль, забезпечуючи об'єктивність та повноту отриманих про предмет пізнання даних.

Таким чином, вказані два чинники і визначають важливість висвітлення методологічної проблематики адміністративно-правового регулювання економічної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової правничої літератури дозволяє стверджувати, що питання методологічних засад гносеології правового регулювання економічних відносин (особливо у порівняльно-правовому аспекті) залишається малодослідженим вітчизняними правниками.

Водночас, варто вказати, що хоча у вітчизняній правничій науці відсутні системні дослідження піднятої нами проблематики, однак, у межах національного правознавства сформульовано низку положень, що покладені в основу нашого дослідження. Серед таких слід згадати наступні.

Зважаючи на основний аспект предмету нашого пізнання, у першу чергу, вкажемо на праці таких вітчизняних вчених як Є. Білозьоров, Ю. Ведєрніков, С. Гусарєв, М. Кельман, М. Козюбра, А. Кучук, П. Рабінович, І. Сердюк та ін. Основний акцент вказані науковці зробили на висвітленні загальних положень щодо розуміння методології сучасного правознавства, структури цієї методології та її особливостей [2-3], а також на необхідності урахування соціокультурної природи права та інших правових явищ [4]. Вкажемо, що без положень, що розкривають зміст вказаної категорії, не можливо дати відповідь на питання щодо методологічних засад гносеології правового регулювання економічних відносин. Саме тому роботи цих авторів відіграли важливу роль у пізнанні предмету нашого дослідження.

Хоча, слід також вказати на те, що поза межами системного висвітлення вітчизняної правничої науки залишається розкриття проблематики порівняльно-правового дослідження, його особливостей та методик.

Методологічне підґрунтя досягнення мети нашого дослідження виконали і роботи тих авторів, які займались проблематикою правового регулювання загалом і адміністративно-правового регулювання, зокрема. Так, слід згадати прізвища наступних вчених: В. Авер'янов, О. Бандурка, С. Братель, С. Єсімов, М. Ковалів, В. Крикун, І. Курилін та ін.

Виокремимо, зокрема, наукову статтю В. Крикун, у якій акцентується увага саме на методологічних аспектах функцій адміністративно-правового регулювання економічної сфери [5].

Однак, як ми вже наголосили, системні дослідження питання методологічних засад гносеології правового регулювання економічних відносин в межах вітчизняного правознавства не проводились, що є додатковим чинником актуальності обраної нами тематики пізнання.

Метою цієї статті є загальна характеристика методології дослідження адміністративно-правового регулювання економічної сфери (у компаративному вимірі).

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на відсутність у вітчизняному правознавстві єдиного підходу до сприйняття змісту методології правових явищ, структурних елементів цієї категорії, то перед висвітленням основних результатів нашого дослідження, вкажемо на окремі положення, що дозволяють адекватно інтерпретувати ці результати.

По-перше, вкажемо на те, що під методологією дослідження правових явищ ми маємо на увазі сукупність тих засобів (наукових інструментів), які використовуються для пізнання обраного предмету. При цьому під час гносеології явищ правової дійсності не використовується якихось спеціальних (суто правових) методів чи підходів. Правнича наука послуговується тим методологічним інструментарієм, що й інші гуманітарні науки. Не існує ніяких спеціально-правових методів [6, с. 48; 7, с. 34].

Методологічний інструментарій, що використовується при дослідженні права та інших правових явищ, базується на загальних методах пізнання, які використовуються в гуманітарних науках. На нашу думку, одна з основних причин цього – це природа юридичних явищ та їх взаємодія з явищами соціальної дійсності. Юридичні явища нерозривно пов'язані зі суспільними, зокрема, політичними, економічними та культурними. Саме тому вивчення законодавства, судової практики, аналіз правових документів тощо здійснюється через застосування загальних методів гумані-

тарних наук, таких як аналіз, синтез, порівняння, історичний підхід тощо. Так, при дослідженні правових явищ і їх впливу на суспільство важко уникнути використання логічних методів.

По-друге, ми поділяємо точку зору, відповідно до якої до структурних елементів методології сучасного правознавства належать принципи наукового пізнання, підходи та методи [8, с. 20-21].

При цьому слід акцентувати увагу на тому, що оскільки відсутні власне правові методи пізнання і правознавство послуговується методологічним інструментарієм гуманітарних наук, а також ураховуючи, що як принципи гносеології, так і логічні методи дослідження є загальними для всіх наук, особливий інтерес являє така складова наукового пізнання як методологічний підхід.

Методологічний підхід (або підхід як елемент методології сучасного правознавства) – це свого роду загальний спосіб або стратегія, за допомогою якого проводиться дослідження, вивчення або вирішення певної проблеми. Певний ракурс дослідження. Він є важливою складовою методології, яка визначає основні кроки, підходи, принципи та інструменти, які використовуються в рамках конкретної наукової діяльності.

Варто вказати, що саме методологічний підхід визначає загальну стратегію дії у дослідженні або розв'язанні проблеми, зокрема:

– ним визначається підхід до збору та аналізу даних (що включає визначення того, як будуть збиратися та оброблятися дані, щоб отримати необхідну інформацію для вивчення певної проблеми);

– ним визначається теоретичне підґрунтя гносеології (визначення теоретичних підходів, концепцій або моделей, на яких буде базуватися дослідження або аналіз);

– ним визначається підхід до розв'язання проблеми (визначення стратегії або методу, який буде застосований для вирішення конкретної проблеми, що досліджується);

– ним визначається підхід до вивчення взаємозв'язків досліджуваних явищ в межах об'єкту пізнання (визначення того, як будуть вивчатися зв'язки між різними аспектами або елементами досліджуваного явища).

– ним визначається підхід до вибору безпосереднього інструментарію гносеології (визначення конкретних інструментів, методів або технік, які будуть використовуватися під час дослідження).

Таким чином, методологічний підхід може варіюватися залежно від конкретної галузі на-

укового знання, досліджуваної проблеми, а також мети дослідження. Він допомагає науковцям організувати свою роботу, визначити стратегію дій та забезпечує комплексний підхід до вирішення завдань дослідження.

Виходячи з предмету нашого дослідження, основним підходом, що повинен бути використаний для пізнання адміністративно-правового регулювання економічних відносин (наголосимо, що йдеться саме про предмет нашого дослідження, який ґрунтується на положеннях порівняльного правознавства) є компаративний підхід (або порівняльний підхід).

Аналіз наукової правничої літератури дозволяє зробити висновок про те, що компаративний підхід дослідження правових явищ (або порівняльний підхід) – це методологічний підхід, який полягає у системному порівнянні правових систем, правових норм, інститутів, процедур та інших аспектів юридичних систем різних держав чи правових систем з метою виявлення подібностей, відмінностей, закономірностей та особливостей.

Компаративний підхід у пізнанні адміністративно-правового регулювання економічних відносин дозволяє, на нашу думку, розв'язати наступні дослідницькі завдання:

По-перше, вивчати різні підходи в організації відповідного правового явища. Досліджуючи адміністративно-правове регулювання економічних відносин в межах правових систем різних держав, можна вивчити різні підходи до вирішення одних і тих самих проблем, а також оцінити ефективність та результативність різних підходів.

По-друге, виділяти загальні принципи відповідного правового регулювання. Шляхом порівняння можна виявити загальні принципи, які лежать в основі різних правових систем. Це може вказувати на тенденції у розвитку права.

По-третьє, результати компаративного дослідження можуть надати інформацію, яка допоможе суб'єктам юридичного нормотворення розробити ефективні, більш адаптовані до особливостей національної системи права рішення. До того ж, порівняльний аналіз може виявити слабкі місця або недоліки у правових системах, які можуть стати об'єктом подальшого вдосконалення.

По-четверте, порівняння є підґрунтям глибшого розуміння культурних, історичних та соціальних вимірів правових явищ. А пізнання сутнісних аспектів права є основою для удо-

сконалення національної системи права (не тільки законодавства).

Водночас, варто вказати, що для успішного застосування компаративного підходу необхідно мати глибоке розуміння правових систем, які порівнюються, а також урахувувати контекстуальні відмінності, особливості тощо.

Додамо, що у контексті нашого предмету пізнання важливим є розуміння не тільки різних систем права, але і розуміння різних типів держав у контексті індексу демократії. «Прагнучи до виявлення об'єктивного механізму виникнення демократичних політичних систем, дослідники намагаються знайти детермінанти демократії, у першу чергу – у сфері економіки. Вони ставлять перед собою питання про те, що є первинним, демократія чи економічний розвиток? Чи впливає демократична система на економічне зростання та добробут?» [9] – зазначають І. Стулова та А. Швецова.

На нашу думку, існує безпосередній зв'язок між рівнем демократії та правовим регулюванням економіки, але цей зв'язок може бути складним та залежати від конкретних обставин та контексту. В демократичних суспільствах зазвичай важлива свобода підприємництва, приватної власності та конкуренції. Демократичні уряди частіше схильються до створення і підтримки ефективних ринкових інституцій, що регулюють економіку. Демократія сприяє правовому регулюванню, яке забезпечує захист прав громадян і підприємців. Це може включати законодавство, що регулює зобов'язальне право, власність, заборону монополій тощо.

Не можна оминати увагою і той факт, що демократія часто сприяє більшій прозорості та відкритості в діях органів публічної влади. Що, в свою чергу, може зменшити ризик корупції та недостатньої ефективності в економічному регулюванні.

Проте важливо підкреслити, що зв'язок між демократією та правовим регулюванням економіки не є абсолютним. Існують приклади демократичних країн з різними рівнями економічного регулювання. Більш ліберальні демократії можуть сприяти меншому втручання держави в економіку, тоді як інші можуть обирати більш активну роль держави у регулюванні.

При цьому слід погодитись з Н. Палас відносно того, що «сьогодні розроблено більше десятка різноманітних індексів демократії, що охоплюють різноманітні аспекти демократич-

ної системи і розвитку політичних систем. Історія виміру демократії бере початок із 60-х років минулого століття» [10, с. 117], однак, на нашу думку, одним з найбільш показових індексів є індекс, що вираховується міжнародною неурядовою організацією Freedom House [11]. Саме останній має бути взятий за основу при проведенні компаративного дослідження адміністративно-правового регулювання економічних відносин.

Окрім вказаного компаративного (порівняльно-правового) підходу, важливе місце займають наступні:

- системний підхід,
- герменевтичний підхід,
- аксіологічний підхід,
- діяльнісний підхід.

При цьому, основною вимогою, на нашу думку, ефективності застосування вказаного методологічного інструментарію є його комплексність. Так, навряд чи прогресивним буде дослідження економічних відносин без використання діяльнісного підходу. Порівняння різних правових регулювань економіки має відбуватися з урахуванням того, що економіка – це не статичне явище. Це, в першу чергу, людська діяльність.

Відмінності організації економічних систем в різних умовах демократії (типах держав за індексом демократії) пов'язане з аксіологічною складовою (більш того, і сама демократія розглядається як соціальна цінність, як і право чи окремі правові явища, наприклад, верховенство права, права і свободи людини тощо).

Компаративне дослідження має урахувувати, як ми вказали вище, контекстуальні відмінності, національні особливості особливості тощо, що фактично неможливо без застосування герменевтичного підходу та системної гносеології пізнаваних явищ.

Висновки. Таким чином, в умовах методологічної невизначеності та методологічного плюралізму дослідження правових явищ загалом та адміністративно-правового регулювання економічних відносин, зокрема, особливого значення набуває правильний вибір методологічних засобів пізнання відповідного предмету. Ефективність дослідження адміністративно-правового регулювання економічної сфери (у компаративному вимірі) визначається застосуванням комплексу дослідницьких підходів – компаративного, системного, герменевтичного, аксіологічного та діяльнісного.

Список використаної літератури:

1. Sen A. *Ökonomie für Menschen. Wege zur Gerechtigkeit und Solidarität in Marktwirtschaft*. München: DTV, 2002. 432 p.
2. Кельман М. С. *Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: автореф. дис. д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.01*. Київ, 2013. 35 с.
3. Сердюк І.А. *Інтерпретація поняття «методологічний підхід» у сучасній правничій науці. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 52-58.
4. Кучук А. М. *Основи теорії правового поліцентризму: монограф.* Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.
5. Крикун В.Б. *Функції адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 1. С. 80-84.
6. Кучук АМ. *Сучасна парадигма методології правознавства. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 4. С. 46-52.
7. Кучук А.М. *Методологія правознавства як фактор ефективного державотворення. Право і суспільство*. 2010. № 6. С. 33-36.
8. *Теорія держави і права: підручник / Кол. авт; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков*. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 489 с.
9. Стулова І.М. Швецова А.В. *Демократія та економічний розвиток: взаємозв'язок і взаємозумовленість*. URL <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24391/40-Stulova.pdf?sequence=1>
10. Палас Н. *Індекси демократизації Т. Ванханена та організації «freedom house» як одні з пріоритетних методів визначення рівня демократизації у кінці ХІХ – початку ХХІ ст. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2010. Вип. 22. С. 117-123.
11. *Індекс демократії*. URL https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_демократії

Ivanchenko V. V. Comparative Analysis of the Economy Administrative and Legal Regulation: Methodological Aspect

The article is devoted to the characteristics of the research methodology of economic sphere's administrative and legal regulation (in a comparative dimension).

It is noted that the legal phenomena research methodology means a set of those means (scientific tools), that are used to learn the chosen subject. The methodological tools applied in the study of law and other legal phenomena are based on the general methods of cognition used in the humanities. Legal science uses the same methodological tools as other humanitarian sciences.

It is indicated that the principles of scientific knowledge, approaches and methods belong to the structural elements of the modern jurisprudence methodology.

It is emphasized that the methodological approach (or the approach as an element of modern jurisprudence methodology) is a kind of general method or strategy by means of which research, study or solution of a certain problem is carried out. It is a certain angle of research.

Comparative approach, that should be used to cognize the administrative and legal regulation of economic relations (in a comparative dimension), is the fundamental approach. Comparative approach to the study of legal phenomena is a methodological approach consisting in a systematic comparison of legal systems, legal norms, institutions, procedures and other aspects of the legal systems of different states or legal systems in order to identify common features, differences, regularities and peculiarities.

It is summarized that in the conditions of methodological uncertainty and methodological pluralism of the legal phenomena studies in general and the administrative and legal regulation of economic relations in particular, the correct choice of methodological means of learning the relevant subject acquires special importance. The effectiveness of the study of administrative and legal regulation of the economic sphere (in a comparative dimension) is determined by the use of a research approaches' complex, namely comparative, systemic, hermeneutic, axiological and operational approaches.

Key words: *administrative and legal regulation, axiological approach, hermeneutic approach, methodological approach, jurisprudence methodology, economics regulation.*